

Försoning och förlåtelse - en väg till fred och hälsa

Caroline Krook

När jag hade gått i pension hösten 2009 längtade jag efter att göra en lång resa mitt under vintern och i vanliga fall arbetsam terminstid. Jag och en god vän reste vintern 2010 till Sydafrika. Jag ville fara på safari i Krugerparken, se vackra Kapstaden och besöka Robben Island. Resan blev precis lika fin och upplevelserik som jag hoppats och besöket på fängelseön Robben Island blev oförglömlig. Jag vandrade runt både i den byggnad där Nelson Mandela suttit fängslad men också i de andra byggnaderna med spår av att kampen mot den förhatliga apartheidpolitiken förts av så många. Cellerna såg ut som de gjorde under den tid fängelset användes - då läste jag teologi i Lund. I varje cell fanns ett stängt litet skåp där fången hade haft sina få privata tillhörigheter. Man kunde öppna skåpen och i varje skåp låg nu något enstaka föremål, en enkel sked, eller en mugg eller blecktallriken, en brevhög, några pennor. I ett av skåpen som jag öppnade låg ett bälte som en fånge tillverkat av rester från trasiga fisknät som flutit iland på stranden. Nästan i vördnad stannade jag inför den konstnärligt förfärdigade svängremmen. Den fick mig att tänka på en kvinna som jag läst om i en av Amnestys tidningar för många år sedan och som gjorde ett djupt intryck på mig. Hon hade suttit fängslad under många år under apartheidregimen och släpptes fri ungefär samtidigt med Nelson Mandela. När hon äntligen släpptes flockades journalister från hela världen runt henne. Hon var lika litet som Nelson Mandela knäckt eller bitter eller fylld av hämndbegär. Till sist frågade en journalist hur hon hade kunnat bevara sin förtröstan och sitt hopp. Hon svarade inte omedelbart på frågan. Istället började hon berätta. Hon berättade att hon av de enkla ätredskapen hade lyckats tillverka en liten bandvävstol. Material till att väva banden fick hon genom att dra ut trådar ur fängelsefilten och av trasiga bitar av fisknät som hon hittade på stranden. Under de mest vidriga förhållanden hade hon lyckats bevara sin förmåga att leva skapande. Och det var den berättelsen som fick bli svaret på hur hon bevarat sitt hopp och sin förtröstan, sin mentala hälsa.

När Nelson Mandela släpptes fri hade han suttit 27 år i fängsligt förvar. Han kom in som en ung, arg man som misströstade vad det gällde icke-våldets politik. Han lämnade fängelset som en mogen man och han räddade sitt land från hämndens blodbad genom att tillsätta en Försonings- och

sanningskommission. Ordförande blev ärkebiskopen i den anglikanska kyrkan i Sydafrika Desmond Tutu. För några år sedan (2014) skrev han tillsammans med sin dotter Mpho som också är präst, en bok om förlåtelse som en väg till helande och därmed en framkomlig väg till fred och försoning. Det finns ingen mänsklig ondska som de inte kommit nära. Desmond Tutu lyssnade sig igenom de hemskaste berättelser både i Sanningskommissionen i Sydafrika och efter folkmorden i Rwanda. Även privat visste han mycket om lidande. Han hade en alkoholiserad far och fick se hur pappan misshandlade hans mamma. Hans dotter, som han skrivit boken tillsammans med, kom hem en dag och fann barnflickan mördad på golvet i yngsta dotterns rum. Det går inte att säga att de inte vet vad de talar om eller att de har en teori som inte är förankrad i verkligheten. De skriver om förlåtelse som ett redskap för förlåtelse och fred. Helt enkelt att förlåtelsen är en avgörande process för att lyckas med att skapa fred.

Försoning som begrepp har traditionellt mest varit förknippat med religiösa och teologiska processer på individnivå. Men numera är det ett begrepp som används i sekulära och politiska sammanhang, alltsedan apartheidregimens fall 1994, folkmorden i Rwanda, kriget på Balkan, folkmordet i Srebrenica 1995. Allt har handlat om den väg som innebär att någon ger upp sin naturliga rätt att hämnas. Endast så kan hämndens spiral brytas. Men vägen är lång och raka motsatsen till *quick fix*, eller terrorhandlingar, hämndaktioner och avrättningar. Den väg som just nu tycks vara dominerande på vårt arma klot.

Desmond Tutu menar att Sydafrika inte skulle haft någon framtid om det inte vore för förlåtelsen. Vrede och hämndlystnad skulle blivit nationens fall, menar han. Han menar också - om än kontroversiellt - att det inte finns någon som inte förtjänar förlåtelse och att människans förmåga att läka är gränslös. Det är inte lätt att ta sig förbi vredens och hatets leriga fallgropar och sorgens förluster för att hitta den sinnesfrid som är förlåtelsens gåva.

De flesta blir upprörda och förtvivlade när vi sårar varandra. Vår innersta natur är godhet. Ingen föds till brottsling. Vi föds hela men den helheten är skör och kan gå sönder. Förlåtelsen är vårt sätt att sluta fred med världen och med varandra.

Vedergällning är en ytterst tillfällig lindring av smärta. Så länge vi inte kan förlåta är vi instängda i vår egen smärta. Därför gynnar förlåtelsens livsväg oss själva. Det är en väg till andlig och också i viss mån fysisk hälsa. Forskning

visar faktiskt att människor med en förlåtande livshållning uppvisar färre problem med sin kroppsliga och själsliga hälsa och färre fysiska stresssymptom än medelpopulationen. Ensamhet och isolering är en stor riskfaktor för en för tidig död, farligare än till exempel rökning.

Vi är skapade att leva i det ömsesidiga beroendets ömtåliga väv. Den som river sönder den väven slipper inte undan konsekvensen av sina handlingar. Den som förlåter bli fri till att gå vidare i livet och slutar att vara ett offer. Vem som helst hade kunnat vara förövare istället för offer. I varje brottsling finns en mänsklighet som också speglar vår egen mänsklighet. Vi vet aldrig hur vi själva handlat och reagerat om vår livsväg sett annorlunda ut och kanske liknat förövarens. Att hata den andra är nedbrytande och leder till bitterhet och förakt. Ofta kan det vara så att det man hatar mest är det man fruktar mest hos sig själv.

Att förlåta är något vi väljer och grundar sig i insikten att vi alla är ofullkomliga, men det är alls inte detsamma som att glömma eller låtsas som om det som har hänt inte har hänt. Det kräver hårt arbete och är ofta en lång process. Det kan krävas många varv i minnets och sorgens hjul innan man på allvar kan förlåta och verkligen bli fri.

Desmund Tutu och hans dotter formulerar en metod för förlåtelsens väg. Det är i och för sig inget nytt. Vägen kan spåras i alla kulturer, även forntida. Ändå är det bra att få ord på en process som handlar om hur vi kan välja mellan hämndens spiral eller förlåtelsens cirkel.

De talar om förlåtelsens fyrfaldiga väg. Det första steget är att berätta, identifiera fakta, se verkligheten som den är och att dela den med någon annan. Det andra steget är att sätta ord på det som gör ont, nu handlar det om att identifiera de viktigaste känslorna och bejaka själva sorgprocessen. Det tredje steget är att ge förlåtelse. Det är ett viljebeslut som leder till att vi själva kan växa och gå från att vara offer till att vara hjälte i vår egen berättelse och att bejaka och befria de människor som ligger bakom handlingen som sårar. Det fjärde steget är att släppa taget, alternativt förnya relationen till dem eller de som sårat. Det handlar om att identifiera vad som behöver göras för att gå vidare i en relation eller släppa den.

Det första är att berätta. Jag hade en kollega som tjänstgjort några år vid en missionsstation, ett lutherskt seminarium egentligen, i Tanzania. Efter bara några dagar dog hustrun till en av hans närmaste medarbetare. Hon var frisk på morgonen och död på kvällen. Han var naturligtvis helt förskräckt och gruvade

sig samtidigt för hur han skulle möta sin sörjande kollega. Dagen efter insåg han att han måste gå dit. Men vad säger man? Ja, vad säger man. "Beklagar." För fattigt. Det behövs något mer. Men vad?

Det var en lång kö utanför mannens hus. Alla stannade ungefär lika länge. Och efter en stund förstod han att alla sa samma sak. "Hur hände det? Berätta." Och den sörjande mannen berättade - om och om igen. Och bearbetade på så sätt sin stora förlust och lät den sjunka in som en verklighet i sitt eget liv.

I den sydafrikanska Sanningskommissionen tilläts inga korsförhör eller frågor i samband med vittnesmålen. Var och en fick berätta om smärtan, förlusten, vreden, sorgen. De kunde känna sig fullkomligt trygga i att bli bekräftade. I Sverige vågar knappt en våldtagen kvinna anmäla brotten för risken att hon blir förnedrad i domstolen är mycket stor.

Det är viktigt att få berätta många gånger. Berättelsen utvecklas och blir mer detaljrik i takt med att vi tar till oss vad som hänt och berättelsen får allt mindre makt över oss.

När man är den som lyssnar ska man inte ifrågasätta fakta, inte avbryta och ställa motfrågor, bara bekräfta och visa medlidande med det som gör ont.

Det är viktigt att var och en får berätta sin historia men det är också viktigt att inte fastna i den. Nästa steg är att kunna identifiera det som gör ont i berättelsen. Smärtpunkterna. Det handlar om steget från rena fakta till nakna känslor. Det är genom att komma i kontakt med smärtan vi också kan förlåta. Vi behöver inte falla för frestelsen att bemöta en kränkning med hämnd. Vi bär inte skulden för det som trasat sönder oss, men vi kan ta ansvar för det som bygger upp oss igen. Det gäller inte minst barn som utsatts för kränkningar och som skyddar de vuxna och tror att allt är deras eget fel och att det som de utsatts för är något "normalt".

Om du är den som lyssnar så dröj med att komma med råd, förringa inte förlusten och avstå att berätta om egna liknande smärtpunkter eller förluster..

Det tredje steget är att välja förlåtelse. Ingen väljer att drabbas av fasansfulla händelser men däremot kan vi välja vad som händer sedan. Valet står mellan att låta lidandet förbittra oss eller förbättra oss. Många lever i tron att man ska kunna göra slut på lidandet genom att hata den som orsakade smärtan.

Låt mig få berätta om Bud Welch, en vanlig amerikansk man. En onsdagsmorgon 19 april 1995 förändrades hela hans liv. En våldsam explosion

skakade varuhuset i Oklahoma City och 168 människor dog, bland dem flera barn. Hans enda barn, hans älskade dotter, dog. Bud Welch beskriver sitt inre som en kokande gryta fylld med ursinne, hämnd och hat - och naturligtvis gränslös sorg. Han tyckte inte att den 32-årige amerikan som greps, Tim, behövde någon rättegång. "Nej, stek den djävulen direkt" både sa han och tänkte han. Något år efter bombdådet intervjuades Tims pappa i TV. Bud ville absolut inte titta, han mådde fysiskt illa och hjärnan bad honom att stänga av. Men han gjorde inte det. Och ett kort ögonblick såg han in i denna pappas ögon. Och han såg samma bottenlösa förtvivlan, efter att ha förlorat ett barn som han själv bar på. Buds våldsspiral bröts och han blev så småningom medlem i en organisation där anhöriga till mordoffer tagit ställning mot dödsstraff, även för de mest avskyvärda brott. Bud säger att han försökte lyssna till den ljusa sidan inom sig själv, även om mörkret gång på gång kom över honom. Han valde att leva vidare trots att han förlorat det värdefullaste som fanns i hans liv. Det krävdes en inre kamp att hitta försoningens väg. Han citerade Mahatma Gandhi som kommenterade Gamla testamentet " Ett öga för ett öga gör snart hela världen blind."

Men jag kommer också ihåg en TV-bild av en palestinsk pappa som lugnt såg in i kameran och räknade upp alla i hans närhet som dött av israeliska attacker i Gaza: hans dotter, hennes lille son, hans svåger, några namngivna kusiner, en bror...Lugnt sa han att nu lever han bara för en enda sak: att döda lika många israeler som israelerna dödat i hans familj. Hans heder krävde detta. Försoningens väg kändes fruktansvärt långt borta. Att välja förlåtelse är den svåraste vägen just därför att den står i strid med många länders kulturella mönster. Just i dessa kulturer är fredsprocesserna som allra svårast.

Kanske måste man börja med att redan som liten odla förlåtelsens väg som ett karaktärsdrag. Det går inte att göra slut på lidandet genom att hata den som gjorde oss illa. Våra egna sår läks inte genom att förstöra för andra.

Efter terrordåden i Norge och Paris valde de flesta att sörja och visa medkänsla genom att bära rosor och tända ljus. Det är hoppfullt. Skolkamrater i Stockholm kan "kärleksbomba" en kamrat som blivit utsatt för rasism. Säkert finns många exempel från olika platser. Listan på nya terrordåd blir längre och längre. Paris. Ankara. Istanbul. Bryssel. Vi vet inte var det ska sluta. Nu är det snart våra egna kvarter det gäller.

Det fjärde steget i den fyrfaldiga vägen till helande handlar om relationen till den som förorsakat lidandet. Det handlar om att släppa taget om relationen eller om att förnya den. Det handlar om att påbörja en framtid utan bindningar till det förflutna. För den som är drabbad kan det handla om att även om hen aldrig träffar personen igen, personen kanske t o m är död, så kan den personen leva vidare och präglade, ja ockupera, den drabbades liv. Desmond Tutu berättar om sin pappa och den smärta han upplevde i sin barndom då pappan misshandlade sin fru, Desmunds mamma. Först när pappan var död gjorde Desmond upp med relationen till honom och valde att förnya den. Han förnyade relationen i sitt eget hjärta. Flera gånger har jag hjälpt fångar under min tid som fängelsepräst att skriva brev till döda personer, för att ge ord åt upplevelse av svek- egna eller andras - ge ord åt både kärlek och hat och besvikelse. Ibland har de läst brevet för mig. Ibland inte. Men det har alltid slutat med att vi bränt upp brevet, någon gång på graven till den person som brevet var skrivet till. Tutu ger mångfaldiga exempel på hur han i Sanningskommissionen fått vara med om att lidandet kan omvandlas till något meningsfullt för andra. Det är först genom att släppa taget om en relation vi kan frigöra oss från offerrollen.

I rehabiliteringen av unga våldsverkare låter man ibland förövaren träffa sitt offer. Det kan bli ett viktigt möte för bägge parter. Två personer blir människor inför varandra. Det är så helandet börjar. I kyrkan får vi ibland vid vissa temagudstjänster en sten att hålla i handen, fylla den med tankeinnehåll och sedan lägga den ifrån oss på altaret som en akt av befrielse med eller utan ord.

Nu har jag talat om förlåtelse som den fyrfaldiga vägen till helande utifrån Desmond och Mphos bok.

Nu ska jag säga litet om att försonas med sig själv och till sist litet om den kristna försoningstanken.

Någonstans efter mittlinjen i livet vid 50-årsåldern brukar de flesta människor komma fram till någon form av mild försoning vad gäller den egna barndomen, uppväxten, föräldrarna. Det gäller även för dem vars uppväxt inneburit många brister. Kanske man, inte minst genom eget föräldraskap, kan förstå att det inte alltid varit så lätt för föräldrarna. När jag ibland som präst/terapeut haft så kallade persongenomgångar, brukade jag börja med att låta konfidenten berätta litet om sina egna mor/farföräldrar. Vilken uppväxtmiljö hade deras egna föräldrar? Vilka drabbelser och vilka framgångar? Ofta kan vi komma fram till vad vi brukar kalla *good enough*. Föräldrarna gjorde så gott de kunde. Även vad

det gäller det egna föräldraskapet måste man kunna se på sig själv med blida ögon. Ja, de allra, allra flesta föräldrar gör så gott de kan och bara Gud vet varför de ibland inte kunde mer.

Försoningen har tre riktningar: riktningen mot oss själva, riktningen mot andra och riktningen mot till, själva Livet. Oförsonlighet startar nästan alltid med att man demoniserar den andre. För att kunna göra en människa till en fiende börjar vi med att göra henne till ett "odjur", en icke-människa som inte tycker och tänker som vi andra. Historien har förödande exempel, men vi kan nog hitta exempel i våra egna liv. Tyvärr är det lätt att hitta exempel från sociala medier och vanlig journalistik. Det handlar om att förlägga skuld utanför sig själv för att kunna uppleva sig själv som oskyldig. Om någon skriver nedsättande kommentarer på facebook och får många gillanden så stärker det en svag persons självkänsla, utan reflektion över hur kommentarer gröper ur den drabbades självkänsla. Näthat är inte ofarligt! Vanlig enkel projektion handlar ju om att inte ta på sig skuld utan att säga "att det var han som började" eller "och du då, du är väl inte bättre själv". Det är ingen bra väg. Vi har ett gemensamt ansvar för att världen ser ut som den gör.

Det finns en sydafrikanskt filosofi som brukar kallas *ubuntu*. Det är en stark livshållning och en tro på att en människa bara blir människa genom andra människor. Vår egen mänsklighet är sammanlänkad med andras och när det går håll i gemenskapsväven måste den lagas för att alla ska kunna bli hela. Det betyder att vi alla är delaktiga i att skapa ett samhälle som skapar föröware. Det betyder att jag själv spelar en stor roll inte bara i de konflikter jag är inblandad i utan i alla - och det betyder att alla kan vara med om att skapa en fredligare värld.

Jag har varit fängelsepräst många år och jag har fått lyssna till många tunga berättelser om våld och svek och svek på nytt. Men då och då har jag också utanför fängelset fått möta några av dem som kunnat trassla sig ur sina trassliga liv och lyckats bryta hämndens och våldets spiral. Just nu tänker jag på en pojke från en liten by i Västerbotten. Han muckade från fängelset i Malmö med en enkel biljett hem till sina föräldrar. Han ville hem, men vågade inte. Han hade inte haft kontakt med föräldrarna på flera år. Han avvisade både mitt och kuratorns förslag att hjälpa honom att ringa. Nu hade han bara biljetten. Han kom på eftermiddagen till Stockholm och skulle byta till nattåg. Under timmarna i Stockholm var frestelserna många. Föräldrarna visste inte att han skulle komma. Så postade han ett vykort som han visste skulle komma fram ett par

timmar innan han själv kom med landsvägsbussen. Han bad dem att hänga ut en vit handduk i trädet vid vägen som bussen passerade strax före hållplatsen, där han skulle stiga av. Han sov dåligt på natten. På bussen satt han med huvudet i händerna. Till slut frågade en medpassagerare om han inte mådde bra och om han kunde hjälpa honom med något. "Ja," sa han, darrande och svettig, "kan du titta ut genom fönstret och iakttä trädet som vi just passerar. Se om du ser något speciellt". Så gömde han huvudet i händerna igen.

"Så lustigt", sa mannen, "det är något konstigt med trädet. I hela trädet hänger en massa vita handdukar."

Ja, så kan försoning och förlåtelse också se ut.

Desmund Tutu menar att hans kristna tro varit en bakgrund och klangbotten till att söka försoningens och förlåtelsens väg. Men han menar att egentligen är den vägen oberoende av religion. I varje fall hör den avgjort inte enbart kristenheten till. Nu måste det också sägas att Desmond Tutus förlåtelseväg inte har stått oemotsagd. Ställer han inte orimliga krav på människor som varit utsatta för övergrepp och svåra kränkningar? Det finns filosofer (Graf Haber) som menar att förlåtelse i vissa situationer är att betrakta som en last och destruktiv för den förlåtandes självrespekt. Finns det en gräns för vad en enskild individ ska förlåta t ex barn som utsatts för övergrepp eller brutala våldtäkter...?

Vår drottning Silvia har engagerat sig mycket för utsatta barn och för kvinnor som tvingats sälja sina kroppar. Hon tog mycket aktiv del i sammanställningen av den bönbok som fick bära hennes namn. Bland alla redan skrivna böner ur olika bönböcker fann hon ingenting om trafficking eller om barn utsatta för sexuellt våld. Uppdraget att skriva dessa böner gick till mig. Det var svårt. Det är svårt att tala om offer och förövare när det egentligen bara finns offer.

Kära lilla barn, det var inte ditt fel,

ingenting är ditt fel.

Ingen har rätt att röra dig.

Ingen.

Du är du - oändligt värdefull och fin.

O Gud, skulden tynger oss

för att vi lever i ett samhälle där vi inte

förmår skydda våra barn.

Förvandla vår vrede till aktiv handling.

*Ge kraft och uthållighet
till dem som hjälper och tröstar.
Bevara oss från synden
att bli åskådare till att barn far illa.*

*O Gud, det är svårt,
men jag ber ändå för dem
som förgriper sig på barn.
Väck dem som är förblindade
av obegriplig självupptagenhet
och kom med läkedom till dem
som själva blivit skadade som barn.
O Gud, du som lät din Son ta de minsta i famn
för att välsigna dem,
vänd ditt ansikte mot oss
och låt det lysa över oss.*

Bönen för kvinnor som utsätts för trafficking hade jag egentligen redan skrivit. Kulturhuset i Stockholm arrangerade 2006 en utställning, Uppenb(a)rat med Kristus-bilder i fotografikonsten från 1800-talet till vår egen tid. Som biskop ville jag att Stockholms stift skulle ge ekonomiskt bidrag till denna utställning. Utställningen var en vandringsutställning som visats på många platser i Europa. Till min stora förvåning blev det en stor debatt inom kyrkan angående vissa av utställningens bilder. Framför allt en bild av Les Krims som framställde Mimmi Pigg på en kors. Den bilden blev inspirationen till bönen angående trafficking i Drottningen bönbok.

*Hon fryser.
Varför ser ingen
hur blå hennes läppar är under sminket?
Hon måste stå där,
just i detta gathörn, just i denna stad.
Någon tvingar henne.
Hon tvingas att stå där
för att tillfredsställa män i mörka bilar.
Hon tvingades komma hit till vårt land.
Hon är ofri. Fastspikad.*

*Hon kan inte komma loss,
lika litet som du kunde stiga ned från korset.*

*Förbarma dig över henne och hennes systrar.
Varför kommer ingen och lägger en varm filt
om hennes tunna skuldror
Sänd någon, Gud,
ge henne en strimma av ljus och hopp
och bevara oss från likgiltighetens blick
när vi möter henne.*

Människans grundkänsla är glädje, tillfredsställelse och samband - inte sorg eller skuld. Men det finns så mycket som trålbinder oss - även religionerna - och kvar finns en längtan och ett hopp om att alla ska vara, eller åtminstone bli, som det var från början. Harmoni. Shalom. Fred och frid mellan människa och människa, mellan människan och naturen och mellan människan och Gud. När man spegelvänder de kristna kardinaldygderna, tro, hopp och kärlek, får vi också ord för bortvändheten. Trolöshet, hopplöshet och kärlekslöshet är den stora ångesten för alla människor i alla tider.

Ibland kommer hopplösheten över mig som ett vått skynke. När jag skriver detta har det just skett ett fruktansvärt mord på en ung flicka som tjänstgjorde på ett HVB-hem för ensamkommande flyktingbarn. Sorg och bestörtning och rädsla fyller oss. I morgonsoffan i TV talar rikspolischefen Dan Eliasson. Han beklagar sorgen till de anhöriga och så säger han några inkännande ord om att vi vet så lite om vilka trauman och hemska upplevelser de här ungdomarna bär med sig. Under dagen får jag av en händelse fatt på en länk på facebook, där inlägg efter inlägg handlade om att avsätta rikspolischefen som hade mage att uttrycka sympati för brottslingen. Det blev som en upphetsad mobb där det ena inlägget var värre än det andra. Han skulle ha ett nackskott och mördaren skulle direkt till elektriska stolen (som nog inte var en dum idé egentligen, enligt inlägget). Jag blev verkligen beklämd. Av tonen, av hatet. Tyvärr kan vi alla fylla på med färsk exempel allt efter hand. Var finns här en väg till förlåtelse och försoning?

I Bibelns sista bok, Uppenbarelseboken, bryts det sjunde inseglet, det sista sigillet och då vänder skeendet. Ondska, våld och förnedring är inte längre starkast. Starkast är kärleken. Att tro är att tro på kärlek, att tro på att kärleken är starkast.

I Ingmar Bergmans film *Det sjunde inseglet* från 1957 skildras hopplösheten i ett pestdrabbat Sverige. Hopplösheten anas i väpnarens ögon som sett korstågets och krigets fasor. Och hopplösheten anas hos riddaren som ber om uppskov innan han förlorar sitt spel mot Döden. I slutscenen med liemannens ringlande dödsdans gestaltas hoppet av Jof och Mia. De har flytt med sitt lilla barn och kommit undan, liksom Josef och Maria som undkom Herodes soldater när de flydde till Egypten. De bär med sig hoppet om en framtid.

Samtidigt som Ingmar Bergman låter sig inspireras av Uppenbarelseboken och går i närkamp med rädslan för döden skriver Olov Hartman kyrkospelet *Den brinnande ugnen*, 1958 med samma inspiration från Uppenbarelsebokens sju insegel. Hartman går i närkamp med vår rädsla över att naturens ordning är rubbad. När det sjunde inseglet bryts "skall kungsfiskaren dyka för sista gången efter paradisforellen". När det sjunde inseglet bryts och allt är fullbordat finns ingen ensamhet mer. "Vi är inte ensamma i den brinnande ugnen". Bokrullen ligger öppen och stjärnorna har inte längre några hemligheter. Det är tid för återvändandets lovsång. Alla knän skall börjas. Vi väntar på en ny himmel och en ny jord.

Gamla sagor och nya också, dramatik, film, bildkonst och poesi ger oss ord och bilder för kamp, längtan och hopp - men framförallt försoning, förlåtelse, seger. Vi svenskar kanske inte längre har ett gemensamt språk för det eskatologiska hoppet, men några av våra stora svenskar Ingmar Bergman och Astrid Lindgren t ex, har gett oss gemensamma ord och bilder.

Många av Astrid Lindgrens berättelser har en djup och stark förankring i sagans klassiska tradition från bröderna Grimm, Hans och Greta, Snövit osv. Ett barn får inte berövas sitt hopp genom elaka styvföräldrar, sjukdom eller fångenskap. *Mio, min Mio* bygger på barnets längtan efter att bli sett och bekräftat och få en egen identitet. I sagan *I skymningslandet* förs den sjuke Göran på äventyr genom den mystiske herr Liljonkvast. I *Bröderna Lejonhjärta* är det den sjuke Skorpan som förs till Körsbärsdalen och de utsatta barnen i *Sunnanäng* får inte berövas sin framtid och sitt hopp.

På Gröna ängars ö möter Mio herdarna och fåren och han får dela "brödet som mättar hunger och vatten som släcker törst". Måltiden blir ett sakrament men hotas av den onde riddar Kato. Mio kan klyva riddar Katos stenhjärta, men vägen går genom skräckens gångar och mörka hålor utan botten. Sorgfågel sjunger om den mörka kraften, den kraft som Mio till varje pris måste bekämpa.

När det ser som allra mörkast ut finns ändå en möjlighet till räddning. Räddningen kan bara ske om någon oskyldig, utan en tanke på egen vinning, offrar sig, ända till att ge sitt liv. Det är det som är försoningens hemlighet. Vi berättar om det gång på gång och på olika sätt. Vi kan inte leva utan hopp om framtiden. Det hör till det djupt mänskliga att hoppas på en morgondag, en bättre morgondag. Någon måste för oss andra streta fram genom skräckens gångar och mörka hålor, för vår skull. Någon som själv är utan skuld.

Jag har nu ur litet olika vinklar talat om försoning och förlåtelse. Kärlek betyder att förstå att försoning är viktigare än hämnd och hat. Jag läser inför Förintelsens minnesdag en intervju i DN med Hédi Frid, 91 år. Intervjun börjar:

"Känner du hat?

Aldrig, svarar hon. Hat mår jag bara dåligt av."

Försoningens hemlighet är inte en lätt bild. En hemlighet är gömd, kanske i en skattkista. Tänk er en sådan där kista som finns i riktigt gamla kyrkor. Kistan har tre lås och kan bara öppnas om man har alla tre nycklarna. Nycklarna kan trilskas, vara rostiga och sällan använda. Men med rätt nycklar eller rätt kod till säkerhetsskåpet går det hur lätt som helst. Dörren bara glider upp. Det är lätt att säga att lösenordet till dörren är Kristus. Ordet som blev kött. Skattkistans huvudnyckel heter *kärlek*, men kistan där försoningens hemlighet finns kan bara låsas upp med två nycklar till. Och det är just de låsen som ofta är rostiga och trilskas. En nyckel heter *offer* - och det är den nyckeln som trilskas mest. En nyckel heter *nåd*. Om vi hittar alla tre nycklarna, då har vi också hittat försoningens hemlighet.

Litteratur:

Desmund och Mpho Tutu, Förlåtelse, den fyrfaldiga vägen till helande för oss och vår värld. Libris 2014

Desmund Tutu, Ingen framtid utan förlåtelse. Norstedts 1999

Lisbeth Gustafsson (red.), Konflikt och försoning. Verbum 2003

Drottning Silvias bönbok. Verbum 2009

Bearbetat föredrag från Pilgrimsdagar i Vadstena 3 februari 2016
och
Svenska kyrkan i Södra Frankrike, Cagnes, 8 februari 2016

